

Čiro čačipe po inkeripe taj teredipe

Jek vezeripe le phurenge

Din rätt till vård och omsorg
En vägvisare för äldre
översättning till romani lovari

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2017-10-17

Publicerad www.socialstyrelsen.se, oktober 2017
Foto: Marcus Lundstedt, Scandinav Bildbyrå

Kado si

Kon šaj lel žutipe?	4
Pe soste šaj lelpe žutipe?	7
Kaste trobus te boldes tut?	14
Pacientoskosigurnipe thaj khetanipe	17
Katji love kerel kado?.....	23
Tu tena avesa pe voja.....	26
Vorbengilista.....	30
Varesave laše zakonura.....	32
Telefonura & vurmi	34

Kon šaj lel žutipe?

Ašol pala kodo so tut trobul

O sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe thaj socialosko phurengoinkeripe si jek kotor anda o švedosko žutipe karing le manuš. O fundo so ke kado inkrelpe pala zakonura save si kerde pala kodo so sakonejekhes trobul pa leste vaj pa late. O zakono pala o sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe phenel ke o sastimasko inkeripe thaj žutipe si kerdo sajekh pala intrego narodo. Kodolen saven trobuj majbuth žutipe ando sastjaripe len trobun vi majsigo te len ande. O socialoskozakono deltut čačipe po socialosko-žutipe tute khere, kon te teredil tutar, vaj den tut than kaj te trajis pe phurengo kher (ando zakono bušol kado avri-alosardo bešipe (kher) vaj kaver žutipe thaj inkeripe savo tut šaj trobula thaj savo tut feri khatar šaj les.

Kas šaj delpe kado žutipe thaj inkeripe?

Sakone jekhes savo gindil ke trobuj les žutipe thaj inkeripe/teredipe si les čačipe te mangel kado žutipe pala o socialoskozakono. Te kames te žanes kam si tut čačipe pe kado žutipe ando kher vaj kaver socialosko-žutipe, musaji tuke kado te rodes/manges ande komunako sociali. La komunaki si musajitime te dikhel perdal sako jek lil, kongodi kado mangel vaj rodel. O normalno si ke jek socialka dikhel perdal čiro bajo/pušipe. E socialka te phenela ke naj tut kodo čačipe pe kodo so tu manglan, si tut čačipe te manges apelacija pe jek kris (ginav majbut sar te rodes/manges socialosko-žutipe pe patrin/rig 19).

Ande varesave komuni o phuro/phuri šaj lel lovaslo žutipe kana jek ženo paše anda familia teredin penge phurendar. Kado bušol butivar kherutnoinkerimaskolov (hemvårdsbidrag).

Kana tu reses jekha socialka thaj si tuke phares te vorbis e švedicko šib vaj tena birisa te vorbis lenca pe čire vast, atunči si tut čačipe te manges žutipe jekhe tolmačestar.

Ande varesave thana ando Švedo, sarso phenelpe žutimaskoforo (förvaltningsområden), si le nacionalni minoritutura thaj minoritetoskešiba sar samiska, finska thaj meänkieli ek kaver zakono/dikhipe. Kado si kerdo thaj inkerdo pala o zakono so si pala nacionalni minoritutura thaj minoritetosngešiba. Te vorbisa samiska, finska vaj meänkieli thaj trajis ande ande jek žutimaskoforo si tut čačipe te vorbis le rajenca vi vorbasa thaj vi iskirimasa pe jek anda kadala trin minoriteticka šiba, te si jek anda kadala šiba čiri. Vi te si ande jek kaver foro avri anda žutimaskoforo kaj tu trajis, si tut čačipe te vorbis jek anda kadala trin šiba te si kade ke le rajenge manuš žanen te vorbin kodola šiba.

Čačipe po socialoskožutipe

Ando 4 kot. 1 § socialoskozakono iskiril ke: "Kodo savo korkoro či biril te teredil pa kodo so les vaj la trobuj vaj tena birila te lel kado kaversar atunči si len čačipe po socialnosko-žutipe khatar socialoskeraj, pe pengo inkeripe (lovingo-inkeripe/žutipe) thaj pe pengo trajosko-inkeripe sarso trobuj te avel."

Slobodija si jek fundoskozakono

Kodola žene save si tuke paše vaj butjara šaj purin ke tut trobuj žutipe. Atunči trobul e komuna te kerel jek sarso phenelpe anglaldikhipe. Kado si ke e komuna vorbil/kontaktulil tut thaj pušel tutar trobuj tut žutipe ande varesoste. Tu mindik šaj te phenes na čikamav najis tumenge.

Žanajipe pa tute si šarade ando sekreteso/taga

Žanajimata pa čire trajo si šarade ande zakonura pa tagajipe thaj garajipe. Kodola iskirimata savo o socialo kerel kana rodes žutipe lendar haj pa kodo žutipe so von tut den, si šarade. Kado si ke e lila naštik či te ginavenpe vaj te denpe avri ande kaverenge vast bi čiro šajipe. De sarsi te si tut korko mindik si čačipe te ginaves thaj te kopiris e lila.

Sogodicka žutora de pe sajek zakonura

Feri e komuna šaj rodel avri pa socialosko-žutipe. De te žutin ando socialosko-žutipe šaj keren majbut kaver žene. Varesave firmi, koperaciji thaj stiftelsura šaj te teredin haj te inkren kado ande komunako čačipe. O Landstinget thaj komuni si le šerutne anda sastipe-haj nasvalengoinkeripe. Kado žutipe šaj lelpe vi khatar le privatni sastimaske-raj, sar le privatni firmi, koperaciji thaj stiftelsuri. Sajekhi kon inkrel o sastipe thaj o teredipe, o zakono/regli sakodoj pe sakoneste, von musaj te šaraven haj te tagadin sa so si pa tute.

So si e vorbi

Socialno-žitipe (Bistånd) – si žitipe pala socialosko-zakono, sar pa kherutno-žitipe, phurenge-khera, khetanipe le phurenca.

Socialoskožitipe (Socialtjänst) si o anav so žal pe sa e inkerimata thaj žitimata so sa e komuni si musajitime te inkren, sar te phenelpe phurengo inkeripe sar phurengekhhera, žitipe pe drabara, pijakura/mat-jarne, žitipe haj inkeripe pe žene save si bišajimaske korkora te len sama pe pende thaj korkoresko- thaj familjakoteredipe (individ- och familjeomsorg).

Kadala butja si inkerde pala sar te phenelpe pa socialoskogindoskozakono (socialtjänstlagen (SoL)) thaj le komunen si e došale ande kado inkeripe.

O sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe – Le komunengo thaj e landstingosko sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe si reglirime/inkerdo pala nasvalengoinkerimaskozakono (HSL).

E komuni thaj le landstingura si len jekh musajipe te dikhen ke o sastipe- thaj nasvalengoinkeripe inkrel ande sa so trobul te avel lašo sastjaripe.

Von trobun vi te šinaven rehabilitacija, rehabilitacija thaj žutimaske-butja le phurenge thaj ženenge save naj šajimaske korkora te trajin, thaj vi te ašaven tele kodo so naj sastipe le ženenge.

O pacientosko-zakono (nasvalesko-zakono), savo laspe dekhatar 2015, zurarel vi e pacientongo šajipe te lel informacija thaj te alosarel puterdo potjindo sastjaripe savo naj ande bolnica/hospitalo/korhazo.

Pe soste šaj lelpe žutipe?

Sosko žutipe tu šaj les ašol pala kodo so tut trobul.

Tut si čačipe te manges haj te rodes pa sogodi so tu kames, vi sa kodo žutipe savo naj pomonime ande komunake lila khote kaj tu bešes/trajis.

Te kames te apelazis vaj te des len opre, atunči ašol pala krisi so von anen avri pe kodo so tut si čačipe te les (ginav majbut pa rodipe/mangipe/žutipe pe patrin/rig 19).

Kodo žutipe savo tut si čačipe te les trobuj te del tut šajipe te trajis/bešes ando čiro kher vaj kaversar te šaj trajis jek trajo pala čiri voja.

O zakono phenel ke le komunengo socialno-žutipe trobuj ”te avel kerdo thaj te kerelpe khetanes kodole ženesa pa kaste žal”.

Kade ke tut si čačipe te phenes sar thaj so tu kames thaj trobuj te aves ašundo haj halgatime. O kherutno-žutipe žutil tut ando sako djes. Te trobul tut žutipe ande varesave khereske butja vaj vareso te teredis korkoro pa tute šaj manges/rodes kherutno-žutipe (hemtjänst).

Kherutno-žutipe šaj les vi ando čiro čačo kher kaj trajis haj vi ando phurengokher. Ando kherutno-žutipe žal ande o kidipe, kinelpe vareso ando kher haj kaver butja so kerelpe ando kher.

Le khereske-žutimaske žene kaj keren butji šaj vi te žan tusa avri te phires vaj pe kavera aktivitetura/thana so tu kames. Von šaj žutin/kandaven tut pe maj but kavera teredimaske bajura, haj vi žutipe kana trobus detehara te žasavri po toaletu detehara thaj vi te xaxaven tut. O kherutno-žutipe keren butji vi ratjasa- thaj si len vi žene save phiren ratjasa kade ke von birin te len sama pe tute vi atunči thaj kado žutipe si tut mindik vi djes haj vi ratji.

Maj pača la pačaka-alarmasa

La pačaka-alarmasa biris te kapis le butjaren vi djes haj vi ratji, kado si te šaj hatjares tut majfeder, pe maj pača vi tu haj vi čire pašutne žene.

E pačaki-alarma šolpe ando čiro kher thaj kopčalilpe/kecilpe kaj o telefono. Te šutaspe tuke jekh pačaki-alarma ando čiro kher trobuj te phenes le rajenge ande larmakicentrala te si kade ke tu parudan pe kaver firma vaj te paruvesa po kaver sistemo sar internetoskotelefono.

Te žasa te bešes ando phurengo-kher (avrialosardobešipe)

Te si kade ke tut trobul maj baro inkeripe thaj teredipe šaj manges/rodes te žas te bešes ando jekh phurengokher, jekh sarso phenelpe avrialosardobešipe, sarso si iskirime pa kado ando socialnozakono (socialtjänstlagen).

Vi ando jekh phurengokher šaj les žutipe khatar le kherutno-žutipe pe kodo so tut trobul sako djes thaj butivar khote si vi jekh sestrica/phen thaj vi kaver žene kaj gindin le phurenca vi djese haj vi ratjanca.

But anda phurengekhëra si len jek ženo savo inkrel thaj gindil le phurenca thaj vi jekh doktori savo si pe phure, de kodola save kamen šaj vi te avel len lengo doktoro saves von/tume korkora kamen te alon.

Vi te si kade ke trajis ando phurengokher kado samitipe sar čiro čačo kher thaj e žene save keren butji khote trobun te den tut patjiv/respekto so tu keres ande čiro privatno trajo. Khate tu san kodo savo parančolil kon thaj kana varikon te avel tute sar gosto. Jek phurengokher vaj avrialosardo bešipe šaj vi bušol sar khetanimaskobešipe, nasvalengokher vaj inkeripe- thaj teredimaskobešipe. But komuni phenen kadale anavenge pe kadala inkerimata sar phurengebešimata/phurengekhëra.

O anav sosko si te si pe kodo than savo tu alos te bešes vaj te trajis trobul tume te aven somaj feder inkerde thaj teredime, kodo avri alosardobešipe trobul te avel sa pala tumaro nasvalipe/sastipe, pača, thaj khetanipe thaj korkoro čiro trajosko alope kerdo haj inkerdo.

Sogodicka bešimata

Alome bešipe pe phure (phurengokher) = socialno-žutipe pala socialoskozakono

Pačakobešipe= bešipe ando puterdo šinajipe/marknado kaj si feri cera žene kaj teredin le phuren

Phurikanobešipe, 55+ bešipe = bešipe ando puterdo šinajipe/marknado karing le maj phure sar 55 beršenge.

Garancija pe parura (rom-romnji) te bešen khetanes

Maj phure parura save trajisarde khetanes maj lungo vrama či trobul von te šindjon ke jekh anda lende trobun majbaro inkeripe thaj teredipe. Kado si pa kodo te delpe garancija thaj lašotrajajo haj pača kodolenge paronge save kamen te trajin khetanes majdur. Kodo ženo saves dine kher ande phurengekhëra len si čačipe te trajin khetanes penga romnjasa vaj romesa. Kado bušol paroski-bešimaskigarancija Kodo so mangel si ke o paro trajisarde khetanes majlungo vrama vaj, te si kade ke jekh anda lende trajil ande phurengokher, haj te von trajisarde khetanes angla kado majlungo vrama.

Feri kodo saves trobul jekh phurengokher trobul te mangel kher po phurengo, vi te si kade ke vov vaj voj kamela te trajil peske parosa. Vi majphure phuren romes thaj romnja saven dine te trajin pe phurengekhëra hulades, si len čačipe te trajin khetanes.

Kado si te si kade ke von korkora kamen te trajin khetanes majangle.

Tut si čačipe te rodes/manges socialno-žutipe

A komunako socialka kon del socialnožutipe šaj del informacija paj kodola žutimata save si te lenpe khote kaj tu trajis.

Du mindik šaj te manges kodo žutipe savo tu gindis ke tut trobuj.

Anda 4 kap/kotor.

1 § ando socialnozakono (socialtjänstlagen) (SoL) Iskiril ke si e manušes čačipe te mangel/rodel socialno-žutipe so si te si ande komunake regli thaj zakonura.

Žutimata pe grupi/čapatura saven trobun bare/kaver žutimata

A komunako žutipe pe phure šaj avel kerdo karing le grupi/čapatura saven trobun kaver žutimata.

O gindo pe čapatoskokher (kher kaj trajin ande but žene) šaj avel butivar kodolenge kaj trajin khote te hatjaren ke silen lašo thaj pačako trajo thaj khetanipe, savo anda kado si lenge maj kuč/fontošo.

Djeseskoinkeripe pe žene saven si serimasko-nasvalipe (demento) si butivar kerde pe aktivitetura kade te šaj hatjaren le phure ke mištoj lenge haj te hatjaren ke keren varesoski hasna ando trajo.

Šaj te avel vi muzika thaj gila, butji ande bar vaj te vorbipe varekasa.

Vi khate kado si baro ke kadala žene hatjarenpe mišto khetanes.

Kaver Djeseskoinkeripe šaj avel ke dikhen majbut pe kodo te zurajven haj te sastjarenpe le žene save kam phagle punro vaj kam maladas len e šloga/balval.

Phurengoinkeripe pe žene save vorbin pe minoriteticko šib

E švedoske nacionalni minoriteta si le židovura, rom, samura, švedickafinlandera thaj tornedalingura. Jidiš, romani šib, samicka, finlandicka thaj maenkele si le nacionalni minoritetonge šiba. Sar nacionalno minoriteto si le ženes avri alosarde čačimata pala e šib. Kadala čačimata si ando zakono (2009:724) pa nacionalni minoriteta thaj minoritetongišib. O gindo si kadale zakonosa te inkrelpe thaj te zurarelpe haj vi te šaj inkren thaj te zuraren pengi kultura e minoriteta. E komuni thaj le raj ando Švedo musaji lenge te den informacia/hiro pa kado zakono thaj pa kodo savo si čačipe te lelpe.

Ande varesave forura ando Švedo, kaj phenelpe lenge teredimaskoforo (förvaltningsområden), si samicko, finlandicko thaj maenkelicka maj zuralo čačipe sar e židovicko thaj e romani šib. Te vorbisa samicka, finlandicka vaj maenkelicka thaj trajis ande jek teredimaskoforo si tut čačipe te kontaktulis/vorbis le rajenca vi vorbasa haj vi iskirimasa pe jek anda kadala trin šiba. Vi te si avri anda teredimaskoforo haj te si kade ke le raj žanen te vorbin pe kadala šiba, si tut čačipe te hasnis kado pale.

O zakono phenel, tu te mangesa kado te šaj vorbis tu pe kadala trin šiba sar samicka, finlandicka vaj maenkelicka, si tut čačipe te keren butji khote kacave žene save žanen kadala šiba. O majcera musaj avla te aven khote unjivar sako djes tena avena von khote sako djes. Vi te si kade ke tu či trajis ande jek teredimaskoforo si tut čačipe pe šaj te vorbis pe čiri šib te si kade ke si khote žene save žanen te vorbin pe čiri šib. Save komuni si teredimaskeforura šaj te arakhenpe pe internetoski rig/patrin minoritet.se savi/savo si inkerdo pala sametinget.

Ža bolde tut kaj čiri komuna te kames te žanes save zakonura/reguli si pe phurengoinkeripe ande čiri šib. Si tut jek kaver šib sar švedicka vaj kaver šib sar anda minoritetonge šiba? Ande varesave komuni šaj maladjol ke si žene save vorbin pe čiri šib/kherutnišib. Vorbisar le socialkasa!

Tolmačipe pe kaver šiba

Kana le socialura trobun te den tut informacija pala čiri hasna, trobun von te dikhen vi savi kultura thaj vi save šiba tut si thaj žanes.

Kado si ke, te trobuja, te avel jekh tolmači kana von vareso phenen. Vi te si kade ke von či pušen tutar, tu mindik šaj te manges tolmačes te si kade ke tut trobul tolmači.

Atunči tu žas kaj kodola ande komuna pe savende si e tolmača ande komuna. Vi te si tut varekon ande famelija vaj ando nipo save šaj te tolmačin, mindik majfederi kana si varekon oficialno avri alosardo tolmači anda komuna.

Sokaša thaj kaver kulturni bajura maškar e manuš anda kaver thema, šaj unjivar kerel ke majfederi te avel jek tolmači savo e komuna alol.

Tut si čačipe te aves inkerdo patjivales

Desar o 1 januari 2011 si jek nacionalno lašogindo ando socialosko phurengo teredipe/inkeripe. Le lašegindosa phenelpe ke trobuj e patjiv thaj o lašipe ande phurengoteredipe te avel o fundo thaj e zor. Tu šaj les inkeripe/zor thaj žutipe patjivales thaj tu trobuj te hatjares lašipe thaj pača. Katji godi šaj tu trobus korkoro te alos kaj thaj sar thaj kana tut trobuj zor, žutipe thaj kandajipe.

Somaj but komuni kezdisarde te hasnin lokalni garanciji po patjivalo inkeripe. E garanciji si kaversar kerde ande falicka komuni, de o gindo si sakodo: o patjivalo inkeripe trobuj čačimasa te sikavel tuke sar o phurengoteredipe dikhel taj lel sama pa čiro korkoresko trajo, čiro tagosko integracija, čiro čačipe tu korkoro te parančolis thaj te aves ande hamime majdur.

Čira komunako patjivalo-inkeripe trobuj te dikhes sar jek sigurancija/forsekringo vaj tele šuti vorba karing tute. Jek patjivalo-inkeripe musaj te avel vorba-dini opral pa kodo so si tut čačipe pala zakono vaj pa kodo so tut aba si. Tena naj o phurengoteredipe kodo so sas te avel tu šaj des opre kado. Bolde tut karing čiri komuna te phenen tuke von save patjivale-inkerimata si ande čiri komuna.

Le sama ke e komuni naj musaj te avel len lenge patjivale-inkerimata, de e majbut anda komuni keren te aven len kadala garanciji.

E komunenge si musajitime te den zor thaj žutipe le niposke.

E komuna si musajitime te žutin le nipos. Okherutno-žutipe si butivar lašo kodoleske savo inkrel/teredil peske phures/pašutnes ando kher.

Te si kade ke tu žutis čire phures/pašutnes, tu šaj te manges socialno-žutipe pe tute. Tut si čačipe te le vorba le rajendar kaj von phenen ke si tut čačipe vaj kam naj tut čačipe ando socialno-žutipe lendar. Tut si čačipe te des opre a komuna, tena dena tut kodo so tu kamesas.

Butivar si žene kaj keren butji pe kado von parovenpe ando kher thaj vi pe phurengo-khetanipe pe žene kaj si len serimasko-nasvalipe.

Kavera žutimata si kerde karing o nipo, šaj te avel vorbimata buteženeca, sitjaripe thaj žutipe le/kusa socialkasa.

Pašutno- thaj pacientoskoforeningo del avri butivar sitjarimata pa kodo nasvalipe pe kodo ženo savo si tuke nasvalo. Sitjaripe del vi kodo te resadjos kavernca save vi von len sama pe penge nasvale.

Žutimaskobajo thaj pala tute kerdo kher

Te si tut jekh bišajimasko nasvalipe šaj avel tut jekh žutimaskobajo savo kerel te avel čiro trajo maj ušoro thaj te kerel tu te hatjares tut maj sigurno haj maj pačako. Žutimaskobajo thaj kavera žutimata šaj maladjon te aven ando čiro sastipe thaj rehabilitacija. Sar kadala žutimaskebajura šaj les khatar o butjakoterapeuto si bangengoskamin, rolatori thaj štrinfljakožutori kaj žutil tut te les/cirdes e štrinflji pe tute. Varesave anda žutimaskebajura si iva de pe varesave butja musaji tuke te potjines.

Varesave žutimaskebajura tu šaj les unžule thaj kaver butja šaj te les avri pe maj lungi vrami. Maj butivar si e doktora/sastjari, butjakoterapeuto, sastjarimaskežutorki (disktriktoskephenja), nasvalimaskegimnastera thaj logopedura save iskirin avri le žutimaskebajura.

Palatukerdokher šaj žutil tut ando čiro kher thaj te kerel te avel maj sigurno/feder te inkres tut thaj te trajis khote. Normalnoj thaj prostoj si te lenpe tele e uče kisebura kade te avel maj ušoro te šaj phires le rolatoresa vaj e bangeskaminesa. Palatukerdokher šaj te avel vi maj baro parujipe ando čiro kher, sar te avel ke šolpe jek lifto/hiso vaj te keravelpe o toaleta/wc thaj e najimaskisoba pala čiri voja. Bolde tut kaj e komunate les inke informacija.

Čiro žutori

Tu šaj les čiro žutori kana tu san ande ando zakono pa žutipe thaj serviso pe varesave nasvalimata/bišajimaske (LSS). Ande majbut mangimata/rodimata lelpe o lov pe čiro žutori khatar e forsekringskasa (Försäkringskassan) pala o socialoskoforsekringzakono. Te sas tut čiro žutori angla 65 berš atunči šaj te avel tut kado intrego trajo te trobula, de tu naštik les majbut žutoricka časura

palakodo kana pherdan 65 berš. O manuš naštik te mangel/rodel čiro-žutori pala 65 berš pherdo.

Ingerimasko-žutipe ande busoko than

Ingerimasko-žutipe si jekh žutipe pe kodo savo či biril te žal po buso vaj kavera kolektivno/khetanes inkerimaske-vurdona kana čiro nasvalipe kado či mukel. Kodo saves si bangengoskamin šaj lel avri alome cine-busura. E ingerimaskefirmi traden kadala ingerimata ande komunako anav, lenge si kado šinado khatar e komuna. O manuš potjinel pe kadala ingerimata thaj butivar e manuš feri si varekatji kotora anda kadala ingerimata/phirajimata. Khatar o Themeskoingerimaskožutipe (Riksfärdtjänst) si šajipe te žas po maj lungo drom ando Švedo. Majbut informacija tu šaj les ande čiri komuna, čiri regiona vaj čiro landstingo (landsting).

Lašo ženo thaj inkeritori

Te san nasvalo vaj kam anda kavera butja či biris te inkres čiri privatno ekonomija (korkoreski ekonomija) vaj tena birisa te les sama pe čire čačimata ando sastjaripe vaj ando čiro teredipe, atunči tu šaj les žutipe khatar jek Lašo Ženo. O lašo ženo (šaj te avel vi jek žuvlji) lel sama te potjinel čire lila thaj šaj vi te del žutipe ande socialoske butja kana manges vareso, thaj vi ande kaver butja.

Te dine tut laše ženes tut sajek si čačipe sar vi angla kado korkoro te parančolis pe kodo so tu kames.

Te san nasvalo vaj anda vareso kavereste tena birisa te les sama (teredis tutar) pe tute, vaj po čiro barvalipe tu šaj les žutipe khatar jekh inkeritori (förvaltare). Jekhe inkeritores si butesa majbuth čačimata kaj le raj anda tute sar le laše žutores. jek inkeritori parančolil korkoro pe sa kodo so si čiro thaj vov ande čiro anav kerel sa kado so si leske šinado.

Laše žene thaj inkeritora trobun mindik te keren pengi butji kade te avel somajfeder kodolenge anda kaste von keren butji. Te si tut jekh lašo ženo vaj inkeritori trobul vov vaj voj te pušen tutar mindik so tu gindis ande bare vaj phare pušimata. Tena biria von tusa te vorbin atunči trobuj o lašo ženo vaj o inkeritori te boldenpe kaj čiro rom/romnji vaj dokolesa kasa trajis.

Te si tut pušimata pa lašo ženo thaj pa inkeritori tu trobus te boldes tut karing o overformindare kodola kaj parančolin (överförmyndaren) ande čiri komuna. Pala o tingsreten/krisi (tingsrätten) ašol kas šaj den laše ženes vaj jekhe inkeritores. Le raj kaj parančolin ande komuna, von dikhen thaj len sama te keren čači laši butji e laše žene thaj e inkeritora.

Servisoskožutipe pe savo či trobuj trobujimasko-zumajipe

Pala o zakono pa varesave komunake trobujimasko-zumajipe šaj e komuni te den vaj te šinaven varesave servisoskožutipe le ženenge save si 67 beršenge vaj maj phure (vaj varesoske kaver berš so e komuna šutas tele) bi te keren varesoske rodimata sar o trobujimasko-zumajipe.

Korkoresko teredipe naštik te lelpe pala kado zakono. Pala e komuna ašol pala save servisoskežutimata te šinavenpe thaj kas te denpe thaj katje butenge kado te šinavelpe. E komuna vikodo parančolil katji love von te len vaj te mangel pe kado. Kana pa servisoskožutipe žal, e komunen naj musajitime te garaven e lila pa kado ke kado naj vorba sar pa socialnožutimata. Či žal či te des opre pe kodo so o servisžutipe šol tele ande pengi vorba. Jek eksemplo pe jek servisžutipe si o kerdožutipe (fixartjänst). Kado si jek žutipe kaj žutil e phuren pe praktikake/kerajimaske butja. šaj avel vi te paraven e lampi save phabile-avri vaj te kecin opre firhangura. Kado žutipe šaj avel iva vaj kam šaj kerel cera love te potjinelpe.

Krujalkhereske žutimata kusa skatoskoleznipe

Tu korkoro šaj alos te kames te les krujalkhereske žutimata kusa skatoskoleznipe, kado si ke či trobuj te potjines pherdo košta/ahor. Tu sar maj phuro vaj te san phuro šavoro jekhe phureske šaj kines krujalkhereske žutimata direktno khatar jek privatno firma. E firma mangel palakodo skatoskoleznipe pe kodi košta. Eksemplura pe kadala žutimata si užarelpe, feljastri te khosenpe, thojipe thaj ljiveskoužaripe/šudipe. Šaj vi te avel žutipe te inkres čiri higenija užimasa thaj vi žutipe te huraves tut čire gadenca.

E krujalkhereske žutimata naj khanči le socialoskežutimasa, kado naj pe lengo vast. Le skatoskeraj (Skatteverket) lende si inke informacija pa kado.

Kaste trobus te boldes tut?

E komuna dikhel perdal čiri ansekan so rodes pa Khereskožutipe (Hem-tjänst), kher ando phurengekhera thaj kavera phurengeteredimata tu šaj te manges/rodes ande čiri komuna. Mang te šaj vorbis jekhe socialkasa! Čiro doktoro vaj e sastjarimaskežutorka (disktriktoskiphen) vi von šaj žutin tut te les kontakto čira komunasa.

Tu te trobusa te trades po hodonipe/semesteri ande jekh kaver komuna trobuj čiri komuna te lel sama thaj te inkrel ke tut avla sa e inkerimata- thaj žutimata save tut trobun. E hodonimaskikomuna vaj sar te bušol inkerimaskikomuna khote kaj inkresa tut avla musajitime te žutin čira komuna khote khatar tu aves te dikhen vaj te roden avri so von trobun te keren anda tute thaj pala kodo von kado te keren.

Te kamesa te les kher ande kaver komuna tu trobuj te boldes tut pe kodi komuna. Tu kana rodes tuke than/kher ande nevi komuna tu trobus kado te manges sar vi le kavera žene kaj aba khote trajin. Te san pra phuro ande čire berš, bišajimasko vaj kaversar baro nasvalo, haj te trobula tut baro žutipe pe sastimaske- vaj teredimaskebutja, tu šaj rodes/manges žutimata ande kodi komuna kaj tu kames te les tuke nevo than/kher. Čiro rodipe pa socialnožutipe trobul atunči te dikhelpe pe kado sar vi pe kaverengo rodipe/mangipe khatar le žene save aba bešen ande komuna.

O socialoskožutori rodel avri so tut trobul

Socialoskožutori kerel butji kodolesa so e komuna phenel thaj šinavel avri haj ande katji baro žutipe von te den tut. Socialoskožutori si ande sako jekh komuna de unjivar phenenpe lenge socialoske-dinitora (biståndsbedömare), kherutnožutimaskoasistento vaj vareso kaver anav. Čiro rodipe pa socialnožutipe či trobul te avel vastesa iskirime. Dostaj tu vobasa te phenes le socialoske-žutoreske pe soste tut trobul žutipe.

Ker tuke vrama po resipe/mote. Tu šaj te anes tusa čira romnja, čire romes vaj kavere ženes kon si tuke paše te kamesa. Kado šaj avel mišto te anes tusa varekas kana o manuš trobul te lel but nevi informacija. Te si tuke phares te hatjares Švedicka atunči tu šaj manges jekhe tolmačes. Ando resipe/mote trobuj o socialoskožutori te dikhel sostar tu rodes žutipe, so tu biris korkoro te keres thaj pe soste tut trobuj žutipe. Socialoskožutori trobuj te phenel tuke užes so thaj sar von šaj žutin tut ande komuna.

Unjivar šaj avel ke si maj šajimata te lelpe žutipe. Sar eksemplo šaj o kherutno-žutipe khetanes kusa o khetanipe le phurengo te avel sar alternativo sar te žas te bešes ande phurengokher. Socialoskožutoreske trobul somaj but šaj te dikhen te inkren ande kodo so tu kames haj manges.

Puterdo alosaripe ando kheturno-žutipe

Varesave komuni šinaven puterdo alosaripe pe phurengeteredimata. Kadi si ke tu korkoro šaj alos kon te kerel kadala butja/žutimata save tut dine. Socialoskožutori del tut informacija pe kodola firmi/žene so tu šaj te alos maškar lende. Tu tena kamesa vaj tena birisa korkoro te alos tuke, trobuj o socialoskožutori te žutil tut de del kodo žutipe pe kodi firma/ženo savesa e komuna phandelpe kana tu korkoro kado či biris te keres.

Phurengovezetipe

Ando Phurengovezetipe (Äldreguiden) tu šaj dikhes pa phurengekhera thaj kherutnožutipe pe intrego Švedo. Vi komunalni, privatni thaj idejalni inkerimata si ande. Ža dikh po Phurengovezetipe ando internet www.socialstyrelsen.se/aldreguiden

Čačikano dikhipe/šinajipe

Tut si čačipe te šos tele te den tut jekhe lašo haj patjivalo čačikano inkeripe kana manges vaj rodes žutipe. O socialoskožutori trobuj te avel užes, vorta, čačikano thaj te dikhel/resel tut patjivasa. Kodola lila so o socialoskožutori kerel ando čiro rodipe/mangipe si tut čačipe te šos paše vaj te cirdes avri anda vorbi majsigo sarso le sociala šon tele pengi paluni vorba. E vorbi so šon tele trobun mindik te dokumentirinpe/inkrenpe. Jekh vorba so si tele šuti šaj te avel kerdi pe vrama vaj bi vramako. Kana si kade ke von či den tut kodo so tu manglan khatar le sociala atunči von musaj užes thaj čačikanes te iskirin tele sostar von či dine tut kodo so manglan. O socialoskožutori trobul te phenel tuke sar te keres te šaj des opre pe krisi. Ginav majbut pe patrin/rig 40.

E komuna šol-tele pa socialnožutipe

E komuna šol-tele pa socialnožutipe

Bolde tut karing a komunako socialoskožutori kana tut trobul kherutnožutipe vaj kaver socialnožutipe anda e komuna.

Kana tu rodes/manges kado si tut mindik čačipe te les kado iskirimasa lendar.

Opredinipe trobuj mindik te avel kerdo iskirimasa.

Tu šaj manges žutipe maj butivar

Tu te gindisa ke e komuna či das tut dosta žutipe, tu šaj rodes inke haj vi kaver žutipe te kamesa. Khate naj čisosko agor katjivar tu šaj manges socialnožutipe, tu šaj manges katjivar tu kames. E zakonoskogindo si ke kana šolpe tele pa kodo so šinadas o socialnožutipe si kado kerdo bivramako vaj ži pe kodo datum/djes savo e komuna šutas tele. Kodo so o socialo šinavel te del tut si kerdo bivramako vaj ži pe kodo datum savo e komuna phenela, kado

si kerdo sar zakonoskogindo (Grundregeln) anda komuna. Šaj te maladjol ke e komuna šaj paravel kodo so von šinade tuke kana kadej ke parudjol zurales čiro žutipe.

Puterdežutora si sar žutipe thaj sar vi kaver

Paša komunoskožutipe si but kaver žutora ande komuna kaj žutin haj keren butji iva. Khangera, Lolo trušul, niposke- thaj phurengefereningura den sitjaripe, vezetipe, phralikanožutipe, phirajimata thaj kavera khetanimaske aktivitetura. E puterdežutora unjivar phanglej khetanes le socialosa thaj šaj vi te aven sar jekh komplemento. Von šaj te aven vi jekh alternativo sar kaver drom savo či kamel vaj saves či den žutipe anda komuna.

Pacientoskosigurnipe thaj khetanipe

Ando puterdosastjaripe si tut te žas kaj savo sastimaskodinitori kaj tu korkoro alos. Sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe si musajitime te den tut informacija so si kerdi pala tute korkoro sar individuo. Tu trobus vi te les informacija pa čiro sastipe, pa kodola metodi/šajimata so si aktualni adjes po dikhipe thaj sastjaripe thaj pa save sastjarimata si. Sastipe thaj sastjarimata trobun somaj but ”te aven kerde khetanes le pacientosa/nasvalesa”. Tu šaj alos te ašaves vaj te ašos tele pa šinade sastjarimata.

Tolmačipe pe kavera šiba

Kana e sastimaske- thaj nasvalengoinkerimaskebutjara trobun te den tut palatutekerdi informacia trobun le butjara vi te dikhen soski kaver kultura vaj šiba tut si. Kado si ke e butjara, te trobula, te hasnin tolmačes kana von informirin vareso.

Vi tena avesa pušlo, šaj tu korkoro te manges jekhe tolmačes te si kade ke tut trobul kado. Atunči tu boldes tut pe čiri komuna, kodolende kon inkrel kado. Vi te si tut varekon ando nipo kon šaj tolmačil, majfederi tu te les jekhe oficialno tolmačes savo o landstingo vaj e komuna zalatvil tuke. Unjivar šaj avel majfeder te avel jekh tolmači savo naj ando nipo, ke šaj maladjol te aven kulturni vaj lažavne butja unjivar kade ke majfederi te avel jek alome tolmači.

Vastengošibakotolmači thaj sakodjeseskotolmači

Le ženenge save si kašuke de khatar šavorara (šavorikanekašuke), korekašuke, andepenge berš kašuke thaj ašunimaskenasvale/kašuke si o landstingo došale/musajitime te den kadale manušen kaj trajin ande kado landstingo thaj khote trajin, tolmačeskožutipe kaj bušol sakodjeseskotolmačipe. Ande kado žal ande vi bolnicako žape.

SECOND OPINION (jekh dujto dikhipe)

Unjivarestes si tut čačipe pe jekh Second opinion, kado si jekh dujto dikhipe khatar jekh specialisto, paša kodo so čiro doktoro kerdas aba anglakado. Šaj avel pe kado

- Kam tu tena žanesa čačimasa save draba te alosares
- Kam tu si jekh merimaskonasvalipe vaj jekh kaver baro nasvalipe
- Kam kodola draba šaj avel tuke baro riziko
- Kam čiro alope avla jekh baro bajo vi po lašipe vi po nasulipe ando čiro trajo angle
- Kam či avla vorta užes savo sastjaripe avla vorta tuke majfeder.

Lesama: O čačipe pe jekh Second opinion či žal pe dandengosastjaripe.

Čiro inkeripe thaj sastjaripe dokumentirilpe ande jekh žurnalo

O gindo si te kerelpe jekh pacientoskožurnalo si maj anglunes te žutil pe jekh lašo thaj sigurno sastimasko inkeripe. Ando žurnalo trobuj te avel ande vi pa save informaciji von tut dine thaj pe save butja von avile opre te keren tuke anda čiro inkeripe thaj sastjaripe. Tena hatjaresa vareso ando žurnalo, mang varekas te phenel tuke so khote iskiril. Te gindisa ke vareso ando žurnalo naj mišto vaj naj vorta čačes, atunči tu kado šaj phenes. Kado iskiripe ando žurnalo. Tu šaj vorbis kodole doktorosa vaj nasvalengižutorkasa save kerde e iskirimata.

KHETANESKERDO ŽORNALO

O gindo jekhe khetanekerdo žurnalo si kade te sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe te len jekh maj baro čidino kipo pa čiro sastipe te šaj delpe o majlašo inkeripe so šaj te avel. Te šaj avel čiro sastjaripe somaj lašo thaj sigurno šaj andakodo majbut žene te ginaven čire žurnala. Čiro sastjaripe šaj inkrel ande kontaktura le ženenca paj maj but thandende ando sastjaripe haj o žurnalo šaj te avel kerdo sa khetanes kade ke so si pa tute šaj avel bišado maškar kadala žene ande bolnici. Kade ke tu či trobus te phenes so maladjilas tusa sakoneste neve ženeste kaste tu žas ande bolnica. Iskirimata pa čiro sastipe vaj kavera personalni butja so iskiri pa tute korkoreske si po čačiipe pe kodo tena delpe avri kaj kavera bolnici bi čiri vorba. Tu te desa čačiipe pe kado atunči feri kodola žene save si phangle ando čiro sastipe si kodola save šaj dikhen čire žurnalura.

Jek inkerdo sastimaskokontakto (phralikanokontakto)

Tu trobus te hatjares tut mišto haj ande pača haj čiro sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe trobuj te avel somaj po jekh khetanes thaj somajfeder kerdo sarso šaj. Tut si andakado čačiipe te les jekhe sarso phenelpe leske "phralikanokontakto, (fast vårdkontakt)" savo biril te žutil tut pe sogodeske. O phralikano kontakto biril vi te phandelkhetanes le bolnici thaj te avel sar kontakto karing e kavera sastimaske- thaj nasvalengeinkerimata. O phralikanokontakto šaj vi te žutil tut ando kontakto le kavere rajenca kaj si phangle ande čiro bajo, sar o socialo vaj o forsekringo (Försäkringskassan). Jek phralikanokontakto šaj avel jekh ženo kaj kerel butji ando sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe, sar o doktoro vaj teredimaskiphen vaj jekh psykologo, vaj jekh ženo saves si maj iskirimaski butji sar administrativno funkcija. Jekh phralikanokontakto lelpe kana kodola raj save si phangle tusa anda čiro sastipe, thaj kana von gindin ke tut trobul phralikanokontakto, vaj kana tu korkoro manges te les jekhes.

Kodo phralikanokontakto si vi pe kodo kana jekh paciento/nasvalo si les jekh nasvalipe vaj doš savo šaj artil vaj xasarel e pacientosko trajo. Kodo phralikanokontakto inkrel e kontaktura savo žal pa sastjarimaske bajura savo inkrel opre o trajo.

Sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe ando kher

Tu šaj te les varesave bolnicake žutimata ando kher pe varesave butja vaj vi pe varesave maj lungi vrami, kaj bušol bolnicakožutipe (hemsjukvård). Kodo kaj inkrel o bolnicakožutipe si vaj o landstingo vaj e komuna. O personalo kaj keren butji ande sastimaskicentrala vaj čiri socialkinja šaj te deltat

informacija sar pa kado ande čiri komuna. Čiro doktoro vaj čiri disktriktoskiphen ando sastimaskocentralo šaj deltut majbut šajmata sar te alos pa kodo sar te kerelpe jekh kherutno bolnicakožutipe pala kodo so tut trobul.

Majbut komuni adjes si kodola pe kasko vast kado si pa bolnicakožutipe ando čačikano kher.

O sastipe ando muj thaj trobume dandengokerajipe

Te trobuj tut čačimasa jekh baro inkerdo žutipe khatar le bolnici sar khatar o sastipe- thaj teredimaskožutimata pe maj lungi vrami, si tut čačipe te dikhen kam šaj keraven čire dand. O Landstinget del tut jekh šajipe te dikhaves čire dand kaj jekh dandengodoktoro (tandlākare) vaj kaj užaren (tandhygienist) e dand bi te potjines khanči. Ande kado avri alomežutipe so žal pe phure manuš saven trobun maj baro sastimasko- vaj teredimaskoebutja ande bolnica tumenge žal ande vi te keraven tumare dand pe kodo so si musaj te keraven.

E košti pa dand si sakodola sar te gelanas ando sastimasko- vaj teredimaskodoktora. Baroptjonimaskotordjaripe inkrel ande kado. Tut si čačipe te keraves čire dand vi tena dikhadan čiredand anglakado.

Čačipe de dikhelpe perdal e draba

Kado si but važno thaj fontošo te aven čire draba laše tuke thaj te hatjares ke tu mišto san lender. Kana dikhenpe perdal e draba o manuš šaj dikhel thaj te phenel sari čiro sastipe thaj sar e draba žutin tut so tu les. O manuš šaj vi te dikhel soski dar šaj avel anda draba thaj kam šaj artin tuke varesar. Jekh dra-bengodikhipe trobuj te kerelpe majcera jokhvar ando berš te san 75 berš vaj maj phuro (sajekh te bešesa ando phurengokher vaj ando čiro kher) te si tuke avri iskirime panž vaj majbut draba vaj te si kade ke tu gindis ke artin tuke kodola draba so tu xas/les.

Te maladjilas varesoski doš ande bolnica

Te maladjilas tusa jekh bolnicakidoš trobun e bolnicara somajsigo te den tut informacija pa

- ke maladjilas jekh bajo kaj kerdas te avel jekh bolnicakidoš
- so kerna le bolnicara (bolnicakeraj) tena maladjol pale jekh kacavo bajo pale
- ke tu šaj des opre so naj mišto po IVO (Inspektionen för Vård och Om-sorg) von si le raj kaj keren inspekcija pe dšoa ande bolnici
- ke tu šaj manges te potjinen tuke khatar e pacientongi-sigurancija

Le bolnicakeraj trobun vi te den tut informacija ke von dine opre po IVO kana maladjilas varesosko bajo ande bolnica haj vi kana šaj maladjilov jekh baro bajo sakade (leks Maria) bušol kado. Tut trobul te avel šajipe te šaj phenes sar thaj so tu gindis ke maladjilas ando bajo.

O IVO trobun te dikhen kam e sastimaske- thaj nasvalengoinkeripe dikhle perdal sa sarso trobul thaj ke kerde so trobuj tena maladjol kado bajo pale.

Tu tena birisa korkoro te les kadi informacija atunči delpe pe varekaske kon si tuke paše.

TE KAMESA TE DES OPRE PE SASTIMASKO- THAJ NASVALENGOINKERIPE

Pacintoskozakono savo avilas ando 1 januari 2011 si pe kodo te avel o sastimaskoinkeripe majlašo.

Tena sanas mišto sastjardo tu šaj des kado opre. Vi čira familija si čačiipe te šaj den opre o sastimaskoinkeripe ande bolnici. Kana delpe opre kerel o sastimaskoinkeripe te avel maj feder inkerdo pe savora žene.

E Inspekcija pe Inkeripe thaj teredipe (IVO) si le raj vi po sastimasko-thaj nasvalengoinkeripe thaj po socialo kusa sa. Tu te kamesa te des opre o inkeripe trobuj tu te boldes tut pe Inspekcija pe Inkeripe thaj teredipe (IVO).

KON KEREL SO ANDO INKERIPE THAJ TEREDIPE?

Distrikoskodoktoro/khereskodoktoro: Dikhel vaj rodel avri, šol di-
agnozi, sastjarel thaj iskiri avri draba. Bišavel tut maj dur kaj specia-
listdoktora te trobula. E doktora burivar phangles khetanes le sasti-
maskecentrasa vaj kaj e kherengedoktora.

Teredimaskiphen: Dikhel somaj paše te teredil pa inkeripe thaj pa
sastimaski-butji. Teredimaskephea si vi ando landstingosko angluno-
inkeripe thaj vi ande komunalno sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Žutorka: Kerel praktični žutimata, voj tribuj te teredil khatar nasvale
haj vi pe varesave cine butja sar e teredimaskiphen so kerel. E
žutorki/žutora šaj hulaven avri le draba feri atunči kana e teredimaskip-
hen phendas kado lenge.

Socialka: Rodel avri sosko žutipe trobul te avel haj phenel sosko thaj
katji baro žutipe trobuj ande kherunožutipe vaj pe phurengokher te
delpa. E socialka kerel butji la komunake.

Thaneskošerutno: Si kon inkrel sa kado inkeripe thaj pa leske butjara
sar ando jekh kerutnožutimasko-disktrikto vaj pe phurengokhera.

Butjakosastjari: Zumavel thaj phenel pesko gindop a žutimata thaj del
avri programo pa treningo. Butjakosastjari si ande hamime butivar
kana trobuj o kher te kerelpe pala tute.

Dijetista: Phenel tuke sar so te xas, pala varesavo nasvalipe so šaj si.

O logopedo: Dikhel thaj sastjarel e problemura thaj bajura save si
phangle pe šib thaj pe vorba thaj vi kana xalpe thaj nakhajimaskephari-
mata thaj pe kado phenel tuke sar tu te inkres tut.

O fisioterapefto (Fysioterapeut): Kerel butji pe rehabilitacija.
Žutil thaj kerel programura sar te trenolis. Zumavel avri varesave
žutimaskebutja.

Katji love kerel kado?

Tu trobus te potjines pe bolnici, draba thaj phurengoteredipe. Katji tu trobus te potjines ašol pala kodo kaj tu bešes ando them. Naj sajekh či kodola košti so žal ande varesave košti. E košti ando sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe ašol pala kodi komuna thaj landstingo kaj tu trajis.

Si tele šuto ando zakono savo branil/žutil tut tena aven opral bare košti.

Landstingosko puterdo sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe

Landstingosko puterdo sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe thaj sastjaripe pe bolnici thaj sastimaskecentrali, landstingoskoinkerdo kherutnoinkeripe hajvi inkeripe/sastipe pe kavera sastimaskethana save inkrenpe vaj potjinenpe khatar o landstingo. Pala o landstingo ašol mindik so kerelpe le doktoronca. Tela jekh berš khonik či trobuj te potjinel majbut ži kaj e granica (baropotjoni-masko-tordjaripe). Bolde tut pe čiri sastimaskicentrala te les informaciji pa koštakeagora.

Pe kodo ženo kas si čačipe pe danengo-žutipe si ande atunči vi te žalpe kaj e dandengedoktora thaj kaj kodola kaj užaren e dand ando koštakoagor. Te dikhelpe e mosko sastipe si mindik iva, či trobuj te potjines khanči. Kana varenkon si ande pašljardo ande bolnica (phandado sastimasko thaj nasvalengoinkeripe) šaj o landstingo te lel avri o maj bari košta so si. Kadi košta či žal ande ando landstingoski učikošta.

Draba

Vi pe draba si jekh učikošta pe soste si jekh granica katji šaj potjinelpe pe drapa pe jekh intrego berš. Tena kamesa te potjines jekh bari košta jokhvarsar tu šaj manges te hulaves e košti pe maj butende, te potjines pe majbut potjinimata. Kotoreskopotjinimaskosistemo si ke o korkoreskikošta šaj te ulavelpe avri pe jekh berš khatar o angluno kinipe thaj potjinelpe jekha sumasa sako šon. Puš ando tjiri patika/apoteka!

Komunalno sastipe thaj teredipe

E komuni šaj len avri košti vi po kherutno žutipe haj po djeseskoinkeripe thaj vi anda komunako sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe. Mindik pe komunako vasti te lel sama pa sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe ando avri alome bešipe/kher. Ande majbut komuni laspe vi perdal o inkeripe pa bolnicakokherutnožutipe. Ando socialoskozakono si tele šuto sar e komuni te samitin sakone jekheske košti. E potjinimaske regli sakodolaj sosko inkeripe si te si ande komunalno vaj ande privatno inkeripe.

A Inkomstoskoberekningo/ andelinosamitipe

E potjinimaske regli ando socialoskozakono phenel vi pa kodo lov so lelpe ande (sar potjin, vaj penzia) kana e komuni šon tele e košti. Kado si lov pa butji, (anglunes e penziji), andelinipe pa privatnonjeripe thaj pa nkomsto pa kapitalo (sar pa renti, akcijengo njeripe). De sar si te si o kapitalo naštik te bararel o potjinipe. O bostadstilego/pašakher samitilpe sar lov so lelpe ande. Te šaj dikhelpe savi košta so vorta tu musaj te potjines e komuna te šaj samitil avri čiri košta.

B Inkerimaskolov

O inkerimaskolov trobul te šaravel/inkrel normalni trajoskekošti (dik e faktafeljastra pe rig. 37) thaj e čači khereskikošta. O inkerimaskolov si ke tut si čačipe te inkres jek cini suma anda čiro lov so les ande angla kodo kana le raj šaj cirden tele vareso khotar. Kado si sogodicka minimalnolov savo ašol pala kodo te san korko vaj te trajis varekasa khetanes. Anda vezetime minimalnolov so si kerdo pala zakono e komuni trobun te samitin/ginaven čiro anglal inkerdolov. Bolde tut kaj a komunako lovengovezeri te šaj zhanaves tut pa kodi aktualno suma/lov.

C Barakoštakoinkeripe

O socialoskozakono phenel ke jek maj uči/bari šoneskikošta so e komuna šaj te lel avri. Tu šoha či trobus te potjines majbut sar kodi košta savi sas samitime/kerdi avri tuke korkoreske. Sar majbut potjinelpe kodi košta savi si sar e maj bari/učikoštako tetevo.

Lesama: A koštako levelo pe maj bari/učikoštako tetevo thaj pe inkerimaskolov parudjol sako nevoberš.

Normalni trajoskekošti

Normalni trajoskekošti savo o minimalnolov te avel dosta pe:

- Xamaskebuča, sa e xabenata
- Gada thaj papučı
- slobodnovrama
- higenija/užipe
- buča kaj načon
- Novina, telefono, TV-potjin/licenca
- mebli thaj khereskebuča
- khereskisigurancija
- khereskielektrika/struja
- phirajimata/gava
- draba, dandengoinkeripe, puterdo sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Tena naj tut lov te potjines čiro kher thaj normalno trajoskekošti tu šaj manges/rodes socialosko žutipe/inkerimaskožutipe. Bolde tut pe komuna.

So potjinelpo po avrialome bešipe?

O zakono sakodoj pe potjinimaskoberekningo vi te bešesa ando čačo kher vaj ando jekh avri alome kher/bešipe. Tu te bešesa ande jekh avri alome kher tu butivaresto potjines kiria/hyraanda kher. A kiriakozakono pa hyra sar te lelpe o kher žal thaj trobus te dikhes te les jekh kiriako tele iskirime lil.

Tu te trajis ande jekh majbutethanengi soba atunči tu majfeder potjines jekh suma lov anda bešipe. Pe kacavo bešipe si tele iskirime ando zakono, sar thaj kači e komuna šaj lel košta pe kado. Te kames te žanes kači e majbari košta pe kado, atunči šaj te boldes tut ande komuna kaj e žene kaj inkrel ande kado zakono. Kana tu bešes ande jek avri alome kher tu potjines kiria/hyra po kher, jek košta po inkeripe thaj po teredipe thaj vi jekh košta anda xabe.

Lesama: Čiro rom, romnji vaj kasa trajis či trobul te resel ande jek bilaši maj čori ekonomicko situacija anda kodo ke tu musaj te žastar ando jekh phurengokher.

Majbutth informacija

Te kames te les maj bari informacija pa kodo sar čire košti samitinpe tu šaj boldes tut ande komuna kaj inkren ande kado zakono.

Tu tena avesa pe voja

Vorbi so šonpetele khatar socialoskešinajimata šaj te denpe opre.

Te si kade ke či kamen te den tut kodo than pe jekh phurengokher tu šaj žas kadalesa pe krisi. Vi atunči šaj žas pe krisi te dine tut majcino žutipe ando kher sarso tu so manglan vaj tena dine tut khanči ando čiro mangipe/rodipe. Sako jekh lil savo či ašon opre le raj pe kodo so tu manglan šaj te delpe opre. Kado žal vi pe sa teleašado mangipe/rodipe haj vi pe varesave bipherdi dini-mata/rodimata. Vi pa košti šaj o manuš te del opre.

So si tele šuto khatar e bolnici naštik te delpe opre.

Varesavo sakodo čačipe naj te delpe opre ando sastimasko- thaj nasvalengo-inkeripe. Pala e doktora ašol, sastjarimaskižutorka kusa kavera ašol te šaj den tut jek sastjaripe vaj na. Tu šaj phenes ke naj mišto thaj kritika de khate naj krisi save šaj dikhen te si tut vaj naj tut čačipe pe varesave sastjarimata vaj pe sastimaskeinkerimata.

Tu šaj te des opre

- tena lan vaj tena dine tut čisosko žutipe
- te lan maj cera žutipe sarso tu manglan
- tena dine tut kodo žutipe savo tu manglan/rodan pa, (sar. pa. Te dine tut kherutnožutipe majfeder sar kher ande phurengokher)
- te cirdela tele vaj te cinjarla e komuna tele anda kodo so von dine tut, vaj šinade tuke.
- tena avesa pe voja kusa kodi koštako baripe.

Kade šaj tu te des opre

Kana dine tut bilašivorba – savi trobuj te avel iskirime – si tut trin kurke te des opre. O opre dinipe delpe ande pe komunake socialoskeraj/krisinara. Le socialoskeraj zumaven o bajo te dikhen si anda sos te paruven kodo so sas tele šutino. Tena parovelape kodo so šute tele sarso tu manglan, trobuj čiro opre dinipe te žal majdur pe cinikrisi (förvaltningsrätten).

Tena avesa pe voja la cinakrisasa (förvaltningsrätten) pe kodo so von šinde avri, atunči si šajipe te žas majdur po kammarrätten maškarutnikrisi pe kadala pušimata thaj, ando paluno, po till Högsta förvaltningsdomstolen savi si e maj bari kris pe kadala pušimata.

Te šaj lelpe opre čiro bajo pe varesave anda kadala krisa trobun anglunes te aveltut čačimaskozumajipe. Jekh kacavo čačipe delpe sar te phenelpe te si

čiro bajo važno thaj te šaj avel kado sar jekh sikajipe kaverenge ande vrama angle kana šinelape avri e krisi.

Vi e komunen si čačipe te den opre te gindina e komuna ke e cini vaj e maškarutni kris kerdas doš ande pengi kris.

Čačipe po potjinipe

Te si kade ke tu vaj vareso so si čiro ke romusajlas vaj phadjilas kana sas varekon anda kherutno-žutipe vaj ando phurengokher kaj tu bešes, šaj avel tut čačipe khatar e komuna vaj anda kodi firma kaj inkren o kherutno-žutipe te potjinen tuke.

Te avesa dukhado vaj malado meg san inkerdo ande kadala bolnicake thana, vi kana žas te dikhaves tut, tu šaj manges te potjinen tuke. Te avla varesoski doš vaj dukh khatar e landstingoske inkerimata sar e thana kaj keren/keraven e dand, tu trobuj te kontaktulis e landstingoski-sigurancija (Landstingens Ömsesidiga Försäkringsbolag (LÖF)). Sakadej vi kana e doš/dukh avel opre kaj jekh privatno bolnica saves si kontrakto e landstingosa thaj inkrel sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe. Anda kado tu biris te vorbis haj te pušes thaj te phenen tuke so si so naj sar te aves vezetime anda jek. Te kames te des opre jekhe dandengedoktoros savo si medlemo ando dandengiorganizacija Privatnodandengedoktora (Privattandläkarna), atunči šaj kontaktulis Privatnodandengi-informacija (Privattandvårdsupplysningen).

Te si kade ke e doš vaj e dukh ande komunalno vaj privatno bolnicakoinkeripe maladjilas atunči tu trobus te boldes tut kaj kodolengi sigurancia kaste o bajo maladjilas. O pacientongosigurancijakofereningo šaj žutin tut te arakhes kodi informacija savi tut trobul. Te si kade ke tut sas varesoski doš vaj dukh khatar e draba save von dine tut, tu šaj boldes tute pe Drabengisigurancija (Läkemedelsförsäkringen).

Te avesa šertome vaj tena avla kodo žutipe savo sas te avel

Šaj maladjol ke avna tute kišin ando kherutno-žutipe. Žutimaskicentrala šaj bišavel kaver nakodo bangengoskamin. E doša si butivar anda bihatjarimata thaj but bajura lašarenpe kana vorbilpe kodole ženenca.

Te si kade ke e doša si butivar, ke šerton tut vaj či san pe jek le butjarenca tu šaj boldes tut kaj lengo vezeri/vajda. Tu te kamesa te žas majdur te xas tut vaj te des opre tu trobus te boldes tut kaj kodo savo inkrel sa kado, sar jek šefo. Trobuj von aba te žanen kaste taj sar te delpe opre varese khote po than lokalno. Tu šaj mindik te les kontakto kodole politikantonca kaj si khote lokalno, ke kado si čačimasa pe lengo vast kana žal pa sastipe thaj teredipe.

Čiro čačiipe te desopre thaj pa phurengoteredimasko musajipe te raportirin pa bajo

- Kana či den tut kherutnoteredipe, phurengokher thaj kaver social-nižutimata šaj te delpeopre.
- E košti pa potjinimata po inkeripe thaj po teredipe šaj te delpe opre.
- Sasitmasko- thaj nasvalengoinkeripe naštik te delpe opre.
- Pacientongevezera šaj den tut zor thaj žutipe te si tut bolnicakepušimata.
- Penzijoner- thaj pašutnengofereningo šaj del zor thaj žutimaske vorbi thaj vi prosto informacija.
- Sa le butjara ande phurengoteredipe si musajitime te raportirin iskirimasa kana vareso naj mišto thaj vi kana si dar ke či avla vareso mišto pa varesavo ženo/bajo kodole manušeske kon inkrel e bolnica (Lex Sarah).

Ande komuni saven si alosarimaskosistemo tu šaj alos kon te inkrel o phurengoteredipe, tu šaj te paruves avri pe kaver firma tena pasolia tuke kodo so si tut adjes. E socialka šaj vorbil tuke pa kado sar te kerelpe.

Tena naj tuke pe voja kodola sastimaskacentralasa kaj tu adjes san iskirime, si tut čačiipe pala zakone te paruves pe kaver sastimaskicentrala.

Te delpe opre po krisinarengomanuš (Justitieombudsmannen)

Tu šaj des opre po krisinarengomanuš (JO) te gindisa ke na mišto sanas tere-dime vaj inkerdo khatar le bare raj vaj jekhe butjarestar save sas ande čiro bajo. JO:ske butji si te dikhen perdal le bare rajen thaj lenge butjaren pe themeske thaj pe komunalni thana, ke von inkren ande e themesko zakono.

Delpe opre po Diskriminacijakomanuš (Diskrimineringsombudsmannen)

Tusas te des opre po Diskriminacijakomanuš (DO) te gindis ke tu sanas šertome/diskriminirime thaj ke kado si anda kodo ke tu san muš/žuvlji, kaver manušipe, religija vaj kaver patjape, bišajimasko, seksualno kaver, berš thaj sa kade maj dur.

Khate šaj les zor thaj žutimaski vorba

Pacientongevezera si ande sa le komuni vaj ande landstingura, von naj inkerde sajekh. Informacija pa kodo sar e pacientongevezera si inkerde/kerde šaj o manuš te lel ande peski komuna vaj landstingo.

Pacintongevezera trobun te den zor thaj te žutin le nasvale pacineton haj vi te den len zor thaj žanajipe sar von te žan majdur kana denopre vareso.

Von trobun vi te dikhen te žalpe angle somajfeder thaj te avel baro nasvalengo/pacientongo samalinipe thaj lašipe ande sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Ande varesave komuni si phurengevezera thaj pašutnenge-vorbara pe sa kadala butja. Telefonoske numera save aktualni adjes si ande komuna.

Vi le bangengeorganizaciji thaj penzijoner- thaj pašutnengefereningura šaj den zor thaj vorbengo žutipe. Ande kadala si butivar žene kaj hatjarenpe mišto pa phurenge čačimata ando sastipe thaj teredipe bolnicako.

Vorbengilista

Socialnožutipe (Bistånd), avri alome bešipe thaj kaver komunalno žutipe sar vi pe phure manuš. O čačipe po socialnožutipe se tele iskirime ando socialoskozakono/socialoskoinkerimaskozakono. Socialnožutipe lelpe kana kerda-spe pa tute korkoreste jekh dikhipje/žumajipe khatar e komuna.

Djeseskoineripe (Dagverksamhet) Si jekh anav pe kodola butja save inkren djese, thaj unjivar vi savatone/kurke. O žutipe si sogodicko vi rehabilitacija thaj khetanipe tena avel o manuš korkoro. Varesave boldenpe pe alome dia-gnozickagrupi, sar pe žene saven si bisterimasko/serimasko nasvalipe.

Inkerdolov Inkerdolov si kodo savo phenelpe kodo lov savo sako jekh si les čačipe te ašol les anda peske love angla kodo kana šaj te lelpe avri jekh košta.

Inkerdolov si kerdo pala zakonosko majcera ahor/butipe, šaj te avel paša kado jekh korkoresko žumado majcinolov thaj e čačikani košta pa kher so si.

Kherutnobolnicakožutipe Sastipe- thaj nasvalengoinkeripe savo inkrel ando kher khere. Kerelpe thaj si organizirime khatar o landstingo thaj e komuna. Pe varesave thana si avancirime kherutni bolnicako inkeripe sar čačikani bolnica savo inkerdjol khatar e bolnicengeklinikura.

Kherutnožutipe Komunalno žutipe savo trobul te kerel te avel maj ušoro le phurenge ande lenge khera, sar vi pa lengo užipe, užaripe, xabe, khetanipe thaj te denpe draba.

Barakoštokoagor Pala zakono kerdi maj bari šoneskikošta savo e komuna šaj te lel anda pesko inkeripethaj teredipe. Maj bari košta pe kherunožutipe, prosto thaj alome bešipe, djeseskoineripe thaj Komunalno sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe samitipe kade: $0,48 \times \text{telunacenakikošta}/12$. Maj bari košta po inkeripe thaj po teredipe haj ando bešipe ande majbutepatongisoba samitilpe kade: $0,48 \times \text{telunacenakikošta}/12$.

Pacientongežurnala Iskirimata pa pacientosko sastipe, avri iskirime draba taj sa maj duj etc. O doktoro thaj kaver legitimirime butjari ande bolnica si musajitime te inkren žurnala. O žurnalo si inkerdo/garado ande taga.

Puterdosastjaripe Khate samitilpe ande e sastimaskecentrali thaj ande vesave komuni o kherutnosastjaripe. O puterdosastjaripe trobuj te dikhel so trobuj ando manuškano fundosko sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Sekreteso thaj tagajipe Si pa kodo so žanelpe pa paciento/nasvalo vi žanajimasa thaj vi iskirimasa naštik te delpe avri kavere ženenske, feri leske

korkoreske. Sekreteso thaj tagajipe žal vi pe sastimasko- thaj nasvalengoin-keripe thaj vi pe phurengoteredipe (socialostar), sajekhi kon avla te avla savo inkrel kado.

Phurengekhera Khera kerde le phurenge.

Kadala khera či samitinpe sar avri alosarde khera anda kodo ke kadala naj dine/žumade khatar o socialo vaj anda socialoskozakono (dik pe avri alome bešipe).

Šaradibolnica sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe kana o manuš si ande pašljardo.

Särskilt boende Socialtjänstlagens

Parudoinkeripe Si kana o phuro parovel pesko kher thaj phurengokher maškar pende angle thaj palpale. O gindo si pe kado te šaj avel e rehabilitacija e sastimaski vaj kam o nipo či biril te teredil peske phurestar.

Puterdoinkeripe Sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe savo naj ke pašljös ande bolnica, savo si kerdo thaj inkerdo khatar jekh khereskodoktoro vaj disktriktoskiphen pe jekh sastimaskicentrala, vaj khatar e sastjarimaskižutorka ando phurengokher vaj ande bolnica.

Varesave laše zakonura

Socialoskozakono (SoL) inkrel ande e komunengo zakono pa phurengoteredipe thaj vi pa kavera socialoskebutja. Inkrel ande vi pa jekhe korkoresko čači pe socialnožutipe.

Sastimasko- thaj nasvalengoinkerimaskozakono (HSL) Inkrel ande sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe thaj phenel so e komuni musaj te keren thaj te inkren anda sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Zakono pa inkeripe/garajipe pa ženeskesamura ando socialoskoinkeripe (SoL – PuL) Inkrel ande sar thaj so šaj te sikavelpe ande socialnibutja.

Zakono pa kheresko žutipe te avel o kher kerdo pala čiro Ingrel ande vi kodo sar thaj so te kerelpe kana mangelp žutipe te keravelpe o kher pala kodo ženo thaj vi kodo sar šaj te mangelp kado žutipe.

Zakono pa phirajimaskožutipe e Komuna vaj o landstingo/regiono inkrel ande pa kodo kon šaj te mangelp žutipe te phiravenpe/trandenpe le phuren/nasvalen save či birin korkora te phiravenpe pe busura vaj pe gezeša/vonatura.

Zakono pa skatoskoleznipe anda khereskebutja Inkrel ande sar thaj so trobul te šaj lelpe maj cera skatosoleznipe thaj vi pa kodo kas si čači pe te mangelp kado skatoskoleznipe.

Zakono pa nacionalni minoriteta thaj minoritetongišib Inkrel ande vi pa kavera zakonura pa nacionalni minoriteta, nacionalnišiba, inkerimasketajura/thana thaj čači pe te lelpe phurengoteredipe ande minoritetoske šiba sar findlandicka, maenkielicka thaj samicka.

Zakono pa themesko-phirajimaskožutipe Inkrel ande potjinipe pa dromeske košti le ženenge saven si bare nasvale vaj bisastimasko-bangipe kaj musaji lenge te phiravenpe/traden pe kado avrialome lovaslo kuči pe savo ingrel le ženen avri anda kodi komuna vaj tajo kaj von trajin.

Zakono pa varesave komunenge čačimata Inkrel ande ke jekh komuna bi dikhipe/zumajipe šaj del servisoskožutipe varesave ženenge save pherde 67 berš.

Zakono pa žutipe thaj serviso pe varesave bišajimaske bange/njomorutni (LSS) Inkrel ande avri alome žutipe thaj serviso pe varesave žene bare nasvalimatenca thaj bišajimaske po trajo. Kado žal anglunes pe kodola žene save ašile bišajimaske/bange angla penge 65 berš.

Zakono pa puterdoalosaripe (LOV) Del e komunen thaj e landstingos šajipe

te muken tut te alos maškar sogodicka firmi/dinitora ando phurengotereditpe vaj ande bolnicengalope. Inkerimaskozakono/Samalinimaskozakono Inkrel ande vi sar le themeske raj trobun te inkren butja so si pa jekhe korkore ženeske lila/butja.

A komunako zakono Inkrel ande vi pa kodo so e komuni thaj e landstingura šaj te keren thaj so naštik te keren.

E pacientoskozakono si Zakono te zurarel thaj te sikavel užeš le pacientosko than ando sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Pacientoskozakono Inkrel ande sar e anava thaj žurnaloskelila trobun te inkrenpe thaj te garavenpe ando sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Pacientoskozakono inkrel ande save čačimata thaj musajimata e pacienton thaj la bolnica si karing le pacientongežurnala. Kado žal vi pe privatni thaj pe puterde bolnici.

Pacientoskosigurnozakono si Zakono savo žal te zurarel thaj te bararel e pacientosko sigurnipe te avel o paciento patjivales inkerdo ando sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe thaj inkrel ande regli pa tagajipe ando privatno sastimasko- thaj nasvalengoinkeripe.

Ženeskesamongozakono (PUL) Inkrel ande sar le raj thaj firmi šaj sikaven thaj te garaven e ženeskesamura. O gindo si garavelpe thaj te delpe patjiv kodole ženesko trajo thaj kaske te sikavenpe kadala samura, te avel kado inkerdo ande čačimasa thaj patjivasa.

Sa le zakonura šaj te mangelpe khatar Kluwertosko žutipe telefono 08 598 191 Zakonosketektura šaj vi te lenpe tele iva pa interneto. Ža ande po www.regeringen.se vaj po www.notisum.se.

Telefonura & vurmi

FASS Sakoneske (Allmänhet) (information om läkemedel) www.fass.se

Drabengi informacija (Läkemedelsupplysningen), telefono 0771-46 70 10

Nasvalengo žutipe (Sjukvårdsrådgivningen), telefono 1177, www.1177.se "

Raj pe/ando khetanipe (Myndigheten för delaktighet) www.mfd.se, telefono 08 600 84 00

Socialeskeraj (Socialstyrelsen), telefono 075-247 30 00, www.socialstyrelsen.se

Phurengovezetipe (Äldreguiden), www.socialstyrelsen.se/aldreguiden

Inspekcija po sastipe thaj teredipe (Inspektionen för vård och omsorg) (IVO), telefono 010-788 50 00, www.ivo.se

Lenstirelse ando Štokholm thaj o Sametingo(Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget) (pratin/samalen thaj dikhen sar žal pa minoritetongipolitika ando Švedo), telefono 08-785 40 00, www.lansstyrelsen.se/stockholm/